

Никифорак В.М.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права

Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СУБРОГАЦІЇ У СТРАХУВАННІ

Можливо, одним із найспецифічніших принципів страхування є суброгація. Саме поняття суброгації було запозичене із страхового законодавства європейських країн. Підставою виникнення суброгаційних взаємовідносин є згода страхувальника і страховика, яка укладається при виплаті страхового відшкодування або визнанні страхового випадку. Такі відносини згідно закону можуть виникати лише при майновому страхуванні.

Як невід'ємний та необхідний принцип в страхуванні, суброгація відіграє дуже важливу роль. Страхування – це вид цивільно-правових відносин, що спрямований на захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхових випадків. Якщо страхові випадки носять об'єктивний характер, то питання про суброгацію не виникає взагалі, оскільки немає винних у заподіянні шкоди осіб (наприклад, стихійне лихо). Якщо ж настання страхового випадку було зумовлене винними діями окремих суб'єктів цивільного права, то в такому разі механізм страхування повинен мати в своєму арсеналі засіб, який здатний або самостійно реагувати на неправомірні дії заподіювачів шкоди, або забезпечити перехід до цивільно-правової відповідальності як універсального механізму «майнового виховання» [3, с. 260-261].

У зв'язку з тим, що за договором майнового страхування страховик виплачує страхове відшкодування страхувальникові чи вигонабувачеві та після цього отримує право вимоги до винної в заподіянні збитків особи, можна стверджувати наступне. Під час реалізації механізму суброгації виникає ціла система правовідносин між трьома суб'єктами: 1) страховиком; 2) особою,

винною в заподіянні шкоди; 3) страхувальником (вигодонабувачем). Для кожного з них суброгація має окреме значення і переслідує різні цілі.

Для страховика суброгація уявляє собою безумовний інтерес, оскільки забезпечує повернення виплачених ним страхових сум. Отримані у такий спосіб суми зараховуються до доходів страховика, знижуючи його економічні збитки. Слід відзначити, що подібна економічна мета страховика піддавалася критиці деякими вченими-правознавцями. Так, наприклад, позиція відомого дослідника страхових правовідносин В.І.Серебровського з приводу можливості страховика отримати відшкодування від винної особи виглядала таким чином: «не може бути, на нашу думку, оправданим право регресу ще й тому, що за прийнятий на себе ризик страховик вже отримав винагороду (премію). А висуваючи вимогу до заподіювача шкоди, страховик може отримати (включаючи отримані ним премії) навіть більше того, ніж він сам виплатив страхувальникові» [4, с.548].

Однак, якщо притримуватись подібної позиції, то можна прийти до неприйняттого висновку про відсутність ризику у страховика за договором майнового страхування, виходячи з того, що він в будь-якому разі зможе після настання страхового випадку і виплати страхового відшкодування, компенсувати свої витрати за рахунок заподіювача шкоди.

Стосовно заподіювача шкоди механізм суброгації переслідує по-суті аналогічну до цивільно-правової відповідальності мету, а саме: компенсувати збитки (але вже на користь не потерпілої особи, а страховика), а отже у такий спосіб покарати і виховати винну особу. Окремі дослідники, зокрема Ю.Б.Фогельсон, обґрунтовують необхідність суброгації вимогами справедливості [5, с. 86]. Справедливість вимагає безпосереднього відшкодування винною особою, завданих нею збитків, при цьому немає значення кому саме: страхувальникові чи страховикові (але вже в порядку суброгації).

Особливе значення принцип суброгації має для страхувальника. З приводу так званого «стримуючого характеру» суброгації дуже влучно висловився М.І.Брагінський. На його думку, суброгація поміж усе виражає

вимогу, яка лежить в основі майнового страхування – не допустити перетворення страхування в джерело безпідставного збагачення. «Таке перетворення відбудеться, зокрема, якщо страхувальник при загибелі чи пошкодженні застрахованого майна зможе отримати суму, рівнозначну понесеним ним збиткам, двічі: від того, дії якого стали причиною настання страхового випадку, і від свого контрагента за договором страхування – страховика» [1, с. 150]. Уникнути таких наслідків можна, якщо визнати, що задоволення вимоги страховиком тягне автоматичне припинення зобов'язання, яке виникло між потерпілим і заподіювачем шкоди. Однак це потягне за собою безкарність правопорушення, вчиненого останнім.

Вищенаведене дає можливість стверджувати, що суброгація уявляє собою оптимальний спосіб вирішення проблеми співвідношення відшкодування шкоди потерпілій особі та відповідальності правопорушника. Завдяки передбаченому нею переходу прав задоволеними виявляються інтереси всіх трьох учасників відповідних правовідносин.

Дискусійним в наукових колах є питання співвідношення понять «суброгація» та «регрес». Позиції окремих науковців розходяться в тому, чи є суброгація самостійною у відношенні до регресу моделлю, чи тільки його різновидом. На думку одних вчених, суброгація вкладалася в загальне уявлення про регрес. Так, наприклад, ототожнення понять суброгація та регрес зустрічається у працях Г.Ф.Шершеневича [6, с. 425] та В.І.Серебровського [4, с. 547]. На наш погляд, вірною є оцінка природи суброгації незалежно від регресу. Різниця між регресом та суброгацією принципова. Суттєва відмінність полягає в тому, що регрес передбачає існування двох зобов'язань: перше – головне, яке виконує третя особа, і друге – те, яке виникає на підставі й у зв'язку з виконанням першого, тобто похідне (регресне) зобов'язання. Врахування сталої термінології «перехід до страховика прав страхувальника», яка використовується як в Законі України «Про страхування», так і в Цивільному кодексі України, також не дозволяє змішувати «перехід» наявного права (суброгація) і виникнення нового права (регрес).

На відміну від регресу, при суброгації не виникає нового правовідношення: має місце правонаступництво в уже існуючому на момент виплати страхового відшкодування зобов'язанні [2, с. 41].

Формальна різниця між суброгацією та регресом полягає також у тому, що в законодавстві передбачені різні моменти початку перебігу строку позовної давності для цих двох різних механізмів. У відповідності до п. 6 ст. 261 Цивільного кодексу України за регресними зобов'язаннями перебіг позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання, тобто з моменту коли безпосередньо виникає регресне зобов'язання. А ось зміна сторін у зобов'язанні згідно зі статтею 262 Цивільного кодексу України не змінює порядку обчислення та перебігу позовної давності. Таким чином, страховик повинен обчислювати цей строк не з моменту виплати страхового відшкодування, а з моменту, коли страхувальник чи вигодонабувач дізнались або повинні були дізнатися про порушення свого права.

Література

1. Брагинский М.И. Договор страхования. – М.: Статут, 2000. – 174 с.
2. Михеев В. Суброгация в страховом праве России // Страховое дело. – 2000. – № 11. – С.41-45.
3. Никифорак В.М. Принцип суброгації в страхуванні // Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – 2003. – С.260-265.
4. Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. – М.: “Статут”, 1999. – 567 с.
5. Фогельсон Ю.Б. Введение в страховое право. – М.: Издательство БЕК, 1999. – 264 с.
6. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т. 2. Товар. Торговые сделки. – М.: Статут, 2003. – 480 с.